

2. Дранько Я. М. Комунікабельність як базова складова професійної компетентності майбутнього педагога. *Наука і освіта*. 2011. № 3. С. 33-37.
3. Коляда І. Сучасний вчитель історії та успішність навчально-виховного процесу. *Історія в школі*. 2013. № 1. С. 22-31.
4. Шапран В.Ю. Ініціативність як психологічний феномен: різні підходи до його вивчення. *Освіта регіону*. 2010 №. 1. С. 160-164.

Анна ТКАЧЕНКО

МЕНТАЛЬНІ КАРТИ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Стрімкий розвиток інформаційних технологій, безперечно, є однією з визначальних рис сучасного світу. Цей процес має широкомасштабний вплив на різні сфери життя та діяльності людини. Інформаційні технології проникають у всі сфери – промисловість, освіту, медицину, фінанси. Відбувається оцифрування багатьох процесів та переведення їх у цифровий формат, що підвищує ефективність та оптимізує роботу. Смартфони та планшети стали невід'ємною частиною повсякденного життя людей, забезпечуючи постійний доступ до інформації та послуг.

Учні двадцять першого століття називають поколінням «кліпового мислення», які бачать світ по-іншому, мислять образно, проводять більше часу з електронними пристроями, ніж з однолітками, і мають розвинуті цифрові вміння та навички з раннього дитинства. У зв'язку з цим активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів, як важлива складова ефективного навчального процесу, вимагає нових підходів, методів та засобів забезпечення. Це, насамперед, використання інтерактивних методів навчання, таких як дискусії, рольові ігри, проєктна робота, що залучає учнів до активної участі та обміну думками; диференціація навчання з урахуванням індивідуальних потреб та здібностей учнів, що дозволяє їм працювати на відповідному рівні складності та візуалізація навчального процесу – застосування наочних матеріалів, мультимедійних презентацій, відео та інших візуальних засобів, які допомагають зробити навчання більш цікавим і зрозумілим.

Вивчення історії в системі загальної середньої освіти має велике значення: історія допомагає зрозуміти, як сформувалися сучасні нації, культури, політичні системи та соціальні інститути, що надає учням ширшу перспективу для осмислення сучасних подій та процесів. Вивчаючи історичні джерела, учні вчать аналізувати інформацію, оцінювати її достовірність, виявляти упередженість та робити виважені висновки. Ці навички критичного мислення корисні в багатьох сферах життя.

Активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках історії вимагає від вчителя творчого підходу, гнучкості та готовності адаптувати методи навчання до потреб і інтересів учнів. Одним із ефективних методів засвоєння навчального матеріалу учнями на уроках історії є візуалізація інформації, яка полегшує її сприйняття. Для цього вчитель використовує графіки, діаграми, зображення або анімації, ментальні карти.

Аналіз наукових праць учених показує, що проблема використання візуальної інформації в навчальному процесі була предметом досліджень учених О. Асмолова, С. Арюткіна, О. Бабич, Н. Бровки, А. Вербицького, С. Герасимова, В. Гладун, З. Калмикової, Н. Манько, А. Рапуто та ін. Проблему розгляду ментальних карт як інструменту візуалізації вивчали науковці Н. Лавренова, І. Кіндрат, А. Ткаченко, Л. Хорькова, М. Черній, Ю Шахіна та ін.

Вивчення гуманітарних дисциплін у школі має велике значення для всебічного розвитку особистості учнів: формується науково-філософський світогляд, утворюється

цілісна картина світу, відбувається розвиток критичного мислення та аналітичних здібностей. Історія надає можливість учням працювати з великим об'ємом інформації з різних джерел, який дуже часто перевищує межу сприйняття свідомості учня. Вирішенню цієї проблеми сприяє візуалізація інформації, яка допомагає учням запам'ятовувати великий обсяг інформації.

Вивчення наукових джерел [1; 2] та практичний досвід показують, що візуалізація допомагає виявляти закономірності, тенденції та взаємозв'язки у певних даних, які важко помітити у вигляді цифр чи тексту. Вона є потужним інструментом для передачі складної інформації у зрозумілій та привабливій формі. Візуальне представлення даних допомагає швидко виявляти ключову інформацію та робити обґрунтовані висновки.

Існує багато різних інструментів візуалізації інформації: графіки, гістограми, діаграми, інфографіки, ментальні карти та ін. Вибір відповідного типу візуалізації залежить від виду даних та поставлених цілей. Одним із таких ефективних інструментів є ментальні карти.

Ментальні карти (інтелект-карти, карти розуму, карти пам'яті, Mind Maps) – це спосіб організації процесу творчого мислення за допомогою схем, побудованих за певними правилами. Це унікальна технологія роботи з інформацією, запропонована Тоні Бьюзеном, яка включає набір діаграм та схем, що візуалізують ідеї, тези та пропозиції [4]. Використання ментальних карт в освіті сприяє візуальному структуруванню та ефективній роботі з навчальною інформацією з метою кращого запам'ятовування, розуміння, генерування ідей, планування та прийняття рішень.

На уроках історії інтелект-карти можна використовувати для створення історичного портрету, виконання завдань практичної роботи, пояснення матеріалу, проведення мозкових штурмів, підсумку уроку чи всієї теми, підготовки до олімпіади [3].

Важливим для нашого дослідження є питання структури ментальної карти та правил її створення. Аналіз наукових джерел показує [3; 4; 5], що суть побудови ментальної карти становить візуальне представлення цілісної картини знань про предмет вивчення або роздуми за допомогою зрозумілих символів, образів, об'єктів, асоціацій, якими мислить дитина.

Основними структурними елементами ментальної карти є:

- *центральний образ або ідея*, що розташовується в центрі аркуша або області візуалізації і може бути представлений словом, поняттям або малюнком;
- *основні гілки або розділи*, які виходять з центрального образу і представляють основні категорії або ключові аспекти центральної теми: зазвичай підписуються ключовими словами або короткими фразами;
- *другорядні гілки або підрозділи*, що відгалужуються від основних гілок, деталізують та розкривають основні категорії та можуть містити додаткові підгілки з подальшою деталізацією;
- *ієрархія та організація*, що дозволяє візуально представити ієрархію та взаємозв'язки між поняттями і включає: основні гілки (найвищий рівень деталізації) та другорядні гілки та підгілки (поступова деталізація інформації);
- *кольори, малюнки та символи* використовуються для кращої візуалізації та асоціацій, допомагають запам'ятовувати та виділяти важливу інформацію, можуть бути унікальними для кожної гілки або категорії;
- *стрілки та з'єднувальні лінії* з'єднують гілки та підгілки з центральним образом, візуально показують зв'язки та переходи між поняттями; можуть бути прямими, кривими або мати різну товщину та стиль.

Така структура ментальної карти дозволяє представити інформацію у зручному та наочному вигляді, виділити ключові поняття, продемонструвати їх ієрархію та взаємозв'язки, що полегшує сприйняття, запам'ятовування та аналіз матеріалу.

Створення ментальних карт з предмета «Історія» вимагає виділення ключових понять, встановлення зв'язків між ними та організації інформації у логічній структурі, що розвиває аналітичні та творчі здібності учня. При виконанні завдання створення ментальної карти вчитель проводить з учнями попередню підготовку, пояснюючи їм алгоритм здійснення цієї роботи:

- розташуйте в центрі головну тему або історичний період, який ви вивчаєте; це може бути коротка назва, рік або образ, що символізує цю епоху;
- від центральної теми відгалужуйте основні гілки, які представлятимуть ключові події, явища або персоналії цього історичного періоду; підпишіть їх стислими фразами чи ключовими датами;
- намагайтеся розташовувати гілки з подіями в хронологічному порядку за годинниковою стрілкою, щоб відобразити часову послідовність;
- від основних гілок відгалужуйте другорядні гілки для деталізації подій, причин та наслідків, важливих осіб, поняття або термінів, пов'язаних з цими подіями;
- використовуйте малюнки, ілюстрації, символи або піктограми для візуальної асоціації з історичними персоналіями, артефактами, місцями, битвами;
- застосовуйте різні кольори для різних категорій інформації, наприклад, один колір для політичних подій, інший для соціальних або економічних;
- використовуйте стрілки для відображення причинно-наслідкових зв'язків або зв'язків між подіями; додавайте короткі коментарі, пояснюючи ці зв'язки;
- включайте додаткову контекстну інформацію, таку як географічне розташування, культурне середовище або паралельні події в інших регіонах;
- поділяйте великі історичні періоди на менші періоди чи епохи, якщо це доречно, за допомогою окремих гілок або різних кольорів;
- після кожного уроку або розділу регулярно оновлюйте та доповнюйте карту новою інформацією, деталями та зв'язками.

Ментальні карти можуть бути виконані учнями класично, на папері, але більш ефективними, на нашу думку, є карти, створені ними завдяки використанню онлайн ресурсів та програм. Це можуть бути онлайн-сервіси та програми-візуалізатори, такі як: Wise Mapping, Draw.io, Canva Coggle. it, Freemind, Bubbl.us, MindMeister, Popplet та ін. Сучасні програмні інструменти та бібліотеки візуалізації даних Timeline JS, D3.js, Matplotlib, Tableau, Power BI значно полегшують створення привабливих та інформативних візуалізацій для різних цілей.

Аналіз наукових праць [3; 4; 5] та практика використання ментальних карт для активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках історії дозволили визначити умови, при яких цей процес є ефективним та результативним:

- *по-перше*, чітке визначення ключового питання, події або історичного періоду, навколо якого буде будуватися ментальна карта;
- *по-друге*, використання інтерактивних методів навчання, які спонукають учнів знаходити причинно-наслідкові зв'язки, паралелі та відмінності між історичними подіями, персоналіями та явищами;
- *по-третє*, поступове ускладнення завдань, створення карт на різні теми: потрібно починати з простих ментальних карт і поступово переходити до більш складних та деталізованих, включаючи більше відгалужень, зв'язків та контексту; доцільно використовувати ментальні карти для вивчення різних історичних періодів, подій, персоналій, культурних явищ;
- *по-четверте*, підбиття підсумків, оцінювання та зворотний зв'язок, що передбачає обговорення ключових ідей з метою закріплення отриманих знань та оцінку зробленої роботи.

Дотримання цих умов допоможе ефективно залучити учнів до навчального процесу, розвинути їхні аналітичні здібності, візуальне мислення та вміння структурувати та встановлювати зв'язки між історичними фактами та поняттями.

Таким чином, використання ментальних карт на уроках історії забезпечує активізацію навчально-пізнавальної діяльності учнів завдяки творчому підходу до вивчення навчального матеріалу в процесі інтерактивного навчання: візуальному встановленню причинно-наслідкових зв'язків історичних явищ і подій та розвитку навичок критичного мислення, аналізу інформації, узагальнення й структурування знань.

Список використаних джерел

1. Бабич О. О., Семеніхіна О. В. До питання про співвідношення понять наочність і візуалізація. *Фізико-математична освіта. Науковий вісник*. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка. 2014. № 2 (3). С. 47–53.
2. Білоусова Л. І. Онлайн-інструменти візуалізації в діяльності сучасного педагога. *Науковий журнал «Science Rise: педагогічна освіта»*. 2018. № 7. С. 8-15.
3. Гладун В. Візуалізація на уроках історії України з теми «наш край» засобами онлайн-сервісів. *Вересень*. 2022. Т. 3, № 94. С. 38-55.
4. Лавренова М. В. Ментальні карти як новація в освітньому процесі. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»* / ред. кол. Товканець Г. В. та ін. Мукачево: Вид-во МДУ, 2019. Випуск 1. С. 36-40.
5. Шахіна І. Ю. Ткаченко А. В. Використання ментальних карт на уроках історії України під час вивчення теми «Великий терор» на Вінниччині (1937-1938 рр.). *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : збірник наукових праць*. Київ; Вінниця: Планер, 2015. Випуск 43. С. 68-73.

Анастасія КУДРУК

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ІГРИ В РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТА

На сучасному етапі розвитку вищої освіти в Україні одним з найважливіших завдань, яке стоїть перед професорсько-викладацьким складом вищої школи постає розвиток інтелектуальної діяльності студента, яка спрямована на здобуття, осмислення та застосування професійних знань.

Базовою складовою інтелектуальної діяльності майбутнього фахівця при цьому виступає розумова діяльність, яка забезпечує фундамент для формування загальних і спеціальних інтелектуальних умінь студента: працювати з інформацією, аналізувати, моделювати, проводити дослідження. Загальновідомо, що розумова діяльність особистості включає такі основні пізнавальні процеси, як сприйняття, увага, пам'ять, мислення, уява. Ці процеси забезпечують здатність студента засвоювати, обробляти і зберігати інформацію.

Розвиток професійно-аналітичної розумової діяльності студентів відбувається шляхом залучення їх до практичних кейсів, проектів, тренінгів, написання наукових робіт, а також використання в процесі професійної підготовки інноваційних методів навчання. Серед них важливими є сучасні інтерактивні, інформаційно-комунікаційні, ігрові методи навчання, які допомагають сформуванню необхідних компетенцій студентів для успішної реалізації в майбутній професії.